

Makale tarihçesi: Alındı: 10 Ocak 2020

DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i1.685>

Kitap inceleme

Mustafa Saygın Araz¹

Hüseyin Mirza Karagöz (2019). **Türkiye’de Alevilik: Toplumsal Çatışmalar ve Göç Modellerine Bakış**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 109 sayfa, ISBN: 9786057569196.

Tarih boyunca Anadolu coğrafyası Alevi toplumuna ev sahipliği yapmıştır. Ne var ki Alevilere yönelik çatışmaların yaşandığı alan da yine Anadolu coğrafyası olmuştur. Bu çatışmalar salt güvenlik sorunu ve şiddete dayalı eylemler bütünü değil çok daha geniş yelpazede ifade bulan, bireyin içinde bulunduğu toplumla arasındaki her türlü uyumsuzluğa işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışma, Anadolu coğrafyasında yaşayan Alevi nüfusunun yer değiştirme süreçlerini “toplumsal çatışma” kavramını merkeze alarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Kitabın ilk bölümü Osmanlı döneminde yaşanan baskı ve katliamlar sonucu yaşadıkları bölgelerden sürgün edilen Alevilerin durumu, daha sonraki bölümde ise Cumhuriyet döneminden başlayıp günümüze kadar meydana gelen ekonomik ve politik gelişmeler sonucunda yaşanan Alevi göçleri irdelenmektedir. Osmanlı döneminde Alevi göçleri 16. yy’ın başında ortaya çıkan ve daha sonra devam eden toplumsal gerilimlerle birlikte ele alınmaktadır. Yavuz Sultan Selim döneminde Alevilere uygulanan katliam, müteakip zamanlarda ortaya çıkan iç isyanlar ve bu isyanlar sonrasında Anadolu topraklarını terk ederek Safevi devletine sığınan topluluğun Horasan’a sürgün edilmesi bunlardan bazılarıdır. Bunun dışında kitapta Osmanlı’nın iskân siyaseti neticesinde gerçekleşen göçlere yer yer vurgu yapılmaktadır. Öte yandan Cumhuriyet döneminde hem devlet hem de topluluk düzeyinde gerçekleşen sosyo-politik olayları ele alan Karagöz; 1938 Dersim, 1978 Maraş, 1980 Çorum, 1993 Sivas katliamları ile birlikte 1967 Elbistan olayına yer vererek Alevilerin ülke içinde zorunlu yer değiştirme süreçlerine odaklanmaktadır.

Kitapta Türkiye’nin planlı dönem ekonomi politikalarının sonucu olarak gerçekleşen köyden kente göç ve bu göçler sonrasında Alevilerin kentlerdeki durumuna da yer verilmektedir. Burada topluluk üyelerinin

¹ Mustafa Saygın Araz, İstanbul Üniversitesi, Ekonometri Bölümü doktora öğrencisi, İstanbul, Türkiye. E-posta: m.araz@ogr.iu.edu.tr.

kimliklerinden ötürü kentlerde maruz kaldıkları toplumsal baskı ve önyargılara, farklı veçheleriyle eğitim ve emek piyasasında (özellikle kamuda istihdam edilirken) karşı karşıya kaldıkları ayrımcı muameleye de değinilmektedir. Bununla birlikte Alevilerin kentlerde örgütlenme biçimi, kendi inanç ve kültürlerini yaşatma pratiklerine de kısmen değinilmektedir.

Karagöz, ülke içindeki göç hareketinin yanı sıra yurtdışına göçü de konu edinmektedir. Türkiye'den yurtdışına ilk göçler ekonomik temelli olup 1960'larda çeşitli ülkelerle imzalanan işgücü anlaşmaları ve 1970'lerde aile birleşmeleriyle gerçekleşmiştir. Sonraki süreçte Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle politik göçlerin hâkim akım halini aldığı görülmektedir. Alevilerin yurtdışına göçü ekonomik olduğu kadar politik nedenlere dayandığından; darbe, muhtıra, olağanüstü hal, etnik ve mezhepsel çatışmalarla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

Öte yandan çalışmada Alevilerin göç sonrası karşı karşıya kaldığı sorunlara değinerek göçün topluluk üzerinde yarattığı etkiler incelemektir. Göçlerin Alevi toplumu üzerinde ekonomik, sosyal ve psikolojik olmak üzere birçok olumsuz etkisi olmuştur. Kuşkusuz en ağır olanı ise yaşanan can kayıplarıdır. Göçler ile Alevi toplumu anavatanından uzaklaştırılarak farklı yerlerde yaşamak üzere sürgün hayatına mahkûm edilmiştir. Bu sürgün yolculukları esnasında başta yaşlılar ve çocuklar olmak üzere çok sayıda insan hastalık ve açlık gibi nedenlerden dolayı hayatını kaybetmiştir (s.33).

Göçün bir diğer etkisi aile üyelerinin birbirinden koparılması şeklinde olmuştur. Kitapta bu durum zorunlu iskân ve nüfus politikaları çerçevesinde hayata geçirilen uygulamaların bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1691 yılından başlayarak bölgedeki bütün yerleşim birimlerinde zorunlu göçebe yerleştirme hareketine girişildiğini ve bu iskân planında bir köye tek bir oymağı değil, bir oymağı 3-4 köye bölerek aynı oymağa mensup ailelerini aynı yere yerleştirmemeye özel bir önem verildiğinden bahsetmektedir (s.32-33). Alevilere yönelik benzer bir yaklaşım Cumhuriyet döneminde meydana gelen Dersim Olayları sırasında gerçekleşmiştir. 1938'de yaşanan Dersim Katliamında binlerce insan yaşamını kaybetmiş geriye kalanlar ise ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirilmek üzere zorunlu göçe tabi tutulmuştur. 1938 yılında evlatlık verilen ve çocuk esirgeme yurtlarına yerleştirilen ya da dönemin yetkililerince kendi üzerine kaydedilen birçok Dersimli yetim çocuk olduğu bilinmektedir (s.51). Hatta 400-500 civarında kız çocuğu dönemin subaylarına evlatlık olarak verilmiştir (s.46). Yetiştirme yurtlarına yerleştirilen ve evlatlık verilen kişiler ait oldukları toplumdan koparılmak suretiyle kendi inanç ve kültürlerinden uzaklaştırılıp hiç bilmedikleri bir ortamda yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Böylece öz kimliklerini kaybetmekle kalmamış, bu yolla gerçekleştirilen asimilasyon politikalarının mağduru haline gelmişlerdir.

Göçlerle birlikte topluluk üyelerinin sosyal ve sınıfsal konumu da değişmiştir. Daha önce kırsaldan gelerek şehir merkezine yerleşen Aleviler zamanla iş sahibi olmaya başladı. Kendilerinden sonra gelenlerin bu işyerleri ile kurduğu (alış verişleri bu işyerlerinden yapmak, birikimlerini güven duyduğu esnafa emanet etmek vb.) ilişkiler çerçevesinde Aleviler sosyal ve ekonomik hayatta varlık gösterir oldu. Fakat Alevilere yönelik şiddet olayları bu durumu tersine çevirdi. Örneğin, Çorum'da yaşanan olaylar sonrasında Aleviler evlerini ve iş yerlerini haraç mezat satmak zorunda kaldılar ve çoğu da şehri terk etti (s.56). Aynı şekilde Maraş'ta yaşanan olaylara vurgu yapan Karagöz bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Zaten katliamın amacı da Maraş merkeze yerleşmiş olan Alevileri ürküterek, korkutarak ve sindirerek şehir merkezinden sürgün ettirerek; sosyal ve ekonomik olarak güçlenen Alevilerin elindeki sermayenin el değiştirmesini sağlamaktır" (s. 53).

Alevilerin göç ile birlikte yaşadığı sorunlar bunlardan ibaret değildir. Üçüncü bölümünde köyden kente göç hareketine ayrı yer veren Karagöz, kentlere göç eden Alevilerin başta barınma ihtiyacı olmak üzere çeşitli kamu hizmetlerine ulaşım sırasında karşılaştığı problemlere değinmekte; yaşadığı mahallelerde maruz kaldığı sosyal ve psikolojik baskılara, okul ve iş yaşamında karşılaşılan ayrımcılığa ilişkin çeşitli örnekler sunmaktadır.

Yazar, ülke içinde göç edenlere kıyasla diaspora Alevilerinin göçten farklı biçimde etkilendiğini belirtiyor. Diaspora Alevileri, göçmen olarak buldukları ülkelerin, demokrasi ve insan haklarına saygılarından dolayı daha şanslılardı ve bu yüzden örgütlenmeleri önünde hiçbir engel yoktu (s.69). Bu nedenle dernek ve vakıf benzeri örgütlenmeler aracılığıyla bir araya gelerek kurumsallaşabildiler. Alevilerin buldukları ülkelerde kurumsallaşması ve kendi inancının İslam'dan farklı olduğunu anlatabildikleri için birçok Avrupa ülkesi, İslam'dan bağımsız kendi başına farklı bir inanç topluluğu olduğunu kabul etti (s.73). Bunun bir sonucu olarak kimliklerinden ötürü herhangi bir baskı, ayrımcılık ve şiddete maruz kalmadan sosyal ve siyasal yaşama daha özgür biçimde katılım gösterme imkânı bulmuş oldular.

Kitabın sonunda "Aleviler ne istiyor ?" başlıklı bir bölüm yer alıyor. Yazar burada çalışmanın kapsamı dışında olduğunu fakat konunun güncel kalmasını sağlamak için yer vermeyi uygun bulduğunu belirterek Aleviler'in devletten taleplerini konu ediyor. Özü itibarıyla demokratik hak ve özgürlüklere vurgu yapan; Cemevleri'nin yasal statüye kavuşturulması, sivil demokratik anayasa istemi, eşit yurttaşlık hakkı, din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması gibi on üç başlıkta Alevilerin temel taleplerini sıralıyor.

Sonuç olarak *Türkiye'de Alevilik: Toplumsal Çatışmalar ve Göç Modellerine Bakış* adlı çalışmasıyla Hüseyin Mirza Karagöz Alevi göçlerinin her dönemine uzanmaya çalışarak konuyla ilgili bütünlüklü bir tarihsel çerçeve

154 *Göç Dergisi: Kitap İnceleme*

sunmakla kalmıyor aynı zamanda göç literatürüne önemli bir kaynak kazandırmış oluyor.